

А. Плешкановська

*кандидат технічних наук, заступник
директора Інституту урбаністики
в Києві*

С. Бірюк

*завідувач відділу планування і забудови
міст Інституту урбаністики в Києві*

І. Тополянська

*провідний архітектор Інституту
урбаністики в Києві*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЕКОНОМІКО-МІСТОБУДІВНОГО РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (ПРОБЛЕМИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОПОЗИЦІЇ)

Удосконалення системи суспільно-економічних відносин в умовах переходу до ринку змінює характер і принципи субординації в побудові системи керування. В той же час зростає роль економічної, соціальної та містобудівної координації діяльності різних регіонів та міст.

У зв'язку з цим в сучасних умовах неможливо визначити напрямки перспективного розвитку міста, оцінюючи його ізольовано без ув'язки з навколишніми поселеннями та загальною структурою всього регіону.

Особливо складні умови перспективного розвитку склалися в старопромислових районах з переважним розвитком видобувної та переробних видів промисловості.

Світова економічна криза загострила всі проблеми розвитку цих регіонів.

Виходячи з вищезазначеного авторами були проаналізовані передумови та можливості розвитку як усього регіону, так і окремих його частин.

Донбас є одним з найкрупніших старопромислових вугледобувних районів Європи. Етапи розвитку Донбасу дуже схожі з етапами розвитку інших вугледобувних старопромислових регіонів Європи. На сучасному етапі розвитку промислові вугледобувні регіони Європи та ряду інших розвинених країн набули ознак депресивних внаслідок енергетичних, соціально-економічних та екологічних криз і вже кілька десятиріч шукають шляхи виходу з існуючої ситуації. Виникли труднощі у функціонуванні раніше домінуючих промислових галузей — вугільної та металургійної. Це частково було пов'язано з появою на ринку більш дешевих та ефективних видів палива (нафта, газ) та зменшенням попиту на метал у зв'язку з частковою заміною металу іншими більш дешевими штуч-

ними матеріалами. Світова економічна криза посилила всі протиріччя функціонування цих галузей.

Провідні галузі виробництва Донбасу (видобувна та металургійна) спричинили значне техногенне навантаження на території міст та навколишнє середовище. Екологічна ситуація в ряді міст Донбасу набула кризового характеру.

Загострилися й економічні проблеми. Особливості видобутку вугілля в Україні, пов'язані з глибинним заляганням пластів, зробили цю галузь цілком дотаційною. Ціна видобутку стає більшою за продажну ціну вугілля.

Видобуток вугілля, запаси якого в Україні значні, потребує застосування нових, більш передових технологій, що також знизить техногенне навантаження на довкілля.

Значні перетворення повинні бути спрямовані на удосконалення планувальної системи як усього Донецького регіону, так і окремих міських та сільських поселень.

Серйозні перетворення (як показав світовий досвід) потребують зусиль не тільки місцевої та регіональної влади, а й значної підтримки з боку держави.

Донецька область утворена в 1932 році. Вона розташована близько до промислового Придніпров'я, залізних руд Криворізького, Нікопольського марганцевого басейнів, на перетині важливих транспортних магістралей, на узбережжі Азовського моря.

Територія області становить 4,4% від всієї території України. Чисельність населення складає 10% від населення України. Область характеризується найбільшим в Україні рівнем урбанізації та щільності населення.

Більшість міських поселень утворюють міські агломерації. Господарство області є комплексним, що поєднує потужну промисловість та багатогалузеве сільське господарство, а також розвинену транспортну інфраструктуру. Щільність як автодоріг, так і залізниць — найбільша в країні.

Область має рекреаційні ресурси: лікувальні грязі, мінеральні води, м'який клімат. Основні зони рекреації — прибережна зона Азовського моря та р. Сіверський Донець.

Функціонально-планувальна організація території області обумовлена тенденціями, що історично склалися. Це визначило формування в області найкрупнішої в країні промислово-міської агломерації з потужним центром у вигляді міст: Донецьк, Макіївка, Горлівка, Єнакієве, Дзержинський, Харцизьк, Авдіївка, Дебальцеве і ряду дрібних поселень.

Зовнішній пояс агломерації складається з трьох груп, які також утворюють високоурбанізовану територію, яка огинає центральну зону.

Відокремленим елементом урбанізації є Маріупольська міськрада, яка поряд з тим, що є найкрупнішим центром металургійної промисловості і третім за значущістю морським портом України, виступає також і як планувальний фокус приазовської курортно-рекреаційної зони.

Північний край області завершується комплексною рекреаційною зоною, головним ресурсом якої є р. Сіверський Донець з її лісовим ландшафтним оточенням.

Таке розміщення груп населених місць сформувало три осі урбанізації:

північний захід — південний схід;

північний захід — центр;

північ — південь.

Аналіз факторів, які можуть сприяти перспективному розвитку області, а також тих, які можуть стримувати цей процес, наведений у таблиці.

Таблиця

Позитивні фактори	Негативні фактори
<p>Наявність різноманітних корисних копалин;</p> <p>наявність ґрунтів досить високої родючості;</p> <p>наявність великих територій, що не використовуються;</p> <p>розвинена транспортна інфраструктура (залізничний, автомобільний, водний порт Маріуполь);</p> <p>економічний потенціал — до недавніх часів область була регіоном-донором для країни;</p> <p>трудова потенціал — чисельність населення 10% від населення країни;</p> <p>наявність високого науково-технологічного потенціалу, особливо в сфері технічних наук;</p> <p>рекреаційний — узбережжя Азовського моря та р. Сіверський Донець;</p> <p>існуючі та намічені міжнародні транспортні коридори утворюють зони стимулюючого впливу на прилеглу територію;</p> <p>наявність міських агломерацій, центру міжобласного значення Донецька, великих міст — вузлів опорного каркасу території і потенційного тяжіння інвестицій.</p>	<p>Відносно низька якість і глибоке залягання корисних копалин, звідси висока собівартість і енергоємність видобутку;</p> <p>низький рівень водозабезпеченості;</p> <p>нерациональне використання ґрунтів, звалювання на родючі землі відпрацьованої породи;</p> <p>депресивність регіону: спад виробництва, зношеність основних фондів, високий рівень безробіття, катастрофічне екологічне становище, переважно сировинний та напівфабрикатний характер експорту;</p> <p>високий рівень захворюваності та травматизму на виробництві;</p> <p>«відплив» спеціалістів за кордон;</p> <p>слабкий зв'язок науки з промисловістю;</p> <p>застаріла і зношена матеріально-технічна база науки, недостатнє її фінансування;</p> <p>надзвичайно велике антропогенно-техногенне навантаження на навколишнє середовище;</p> <p>недостатній розвиток фінансової інфраструктури;</p> <p>недостатній розвиток малого бізнесу;</p> <p>необхідність підтримання екологічного каркасу території.</p>

Потенційні зовнішні можливості розвитку області:

1. Вигідне економіко-географічне положення.

2. Вигідне геополітичне положення.

3. Регіональна політика держави, спрямована на реструктуризацію промислового комплексу області та поступове зменшення антропогенно-техногенного навантаження на територію області.

4. Макроекономічна ситуація — налагодженість партнерських зв'язків Донецької області з багатьма областями України, які мають удосконалюватися з урахуванням досвіду країн ЄС.

5. Зовнішньоекономічна ситуація — орієнтація великих компаній на ринки експорту по всьому світу, а також внутрішній ринок України.

Однак, незважаючи на те, що багато факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, вказують на можливість успішного перспективного розвитку області, існують і *різноманітні загрози розвитку*, а саме:

1) загроза односторонньої зовнішньоекономічної інтеграції тільки на схід, що обмежує її геополітичний потенціал;

2) можливе погіршення екологічної ситуації у зв'язку з підйомом виробництва без вжиття заходів щодо його екологізації;

3) недостатнє фінансування наукових досліджень, спрямованих на модернізацію виробництва;

4) можливе погіршення інженерно-геологічної і екологічної ситуації в області внаслідок закриття шахт (загроза підтоплень, обвалів ґрунту, небезпечного виходу газу);

5) надто великий (з точки зору світової практики) рівень зовнішньоекономічної відкритості області (близько 90%), який, як свідчить зарубіжний досвід, доцільно знизити;

6) висока енергоємність продукції;

7) стримування диверсифікації експорту технологічною відсталістю багатьох її галузей.

Аналізуючи етапи формування та розвитку великих промислових регіонів країн Європи (з переважним розвитком видобувної та переробної промисловості), можна зробити висновок, що вони дуже схожі як між собою, так і з етапним розвитком Донбаського регіону.

Важливим кроком економічної і регіональної політики в Європі в останні роки стала реконструкція старопромислових депресивних районів, особливо вугільно-металургійних. Головними завданнями їх розвитку є диверсифікація галузевої структури промисловості, стимулювання розвитку нових галузей і кардинальна реконструкція старих, впорядкування територіальної структури, подолання зростання безробіття, оздоровлення екологічної ситуації.

Для реалізації зазначених завдань створювалися державні програми відродження старопромислових регіонів з визначенням поетапних заходів з екологічного оздоровлення територій та економічного їх відродження з розвитком нових видів господарської діяльності та частковим відродженням первинних видів виробництва на нових технологічних засадах і з максимальною екологізацією виробництва. Для залучення інвестицій на місцевому та державному рівнях створювалися сприятливі умови для діяльності потенційних інвесторів.

Вивчаючи досвід реструктуризації промислового комплексу країн Європи, можна відзначити, що прискорений економічний розвиток відбувається переважно в секторі послуг. Галузі цього сектору сприяють підвищенню ефективності використання цінних міських земель за рахунок реконструкції територій, зайнятих під промисловість.

Виділяються найбільш престижні види діяльності, які належать до четвертинного сектору. Питомий об'єм розвитку таких видів діяльності значною мірою залежить від ієрархічного статусу міста в системі розселення.

Успішно здійснювалася реструктуризація старопромислових районів Європи в таких країнах: Німеччина — Рурський басейн; Англія — Північний Уельс; на сьогодні здійснюється реструктуризація району Катовіце — Польща.

Що стосується перспектив вуглевидобувної галузі як в Україні в цілому, так і, зокрема, в Донбасі, тут існують, крім екологічних, ще й економічні проблеми, частина яких пов'язана з регіональними особливостями глибинного залягання вугільних пластів, що значно підвищує собівартість видобутку, а також зі значним зменшенням потреб у вугіллі на міжнародному ринку (в зв'язку з пріоритетом більш ефективних енергоносіїв — нафти та газу).

Тотальне закриття шахт, яке було здійснено в ряді країн Європи та США, не в усіх випадках привело до позитивних результатів. Такі радикальні рішення можливі тільки за умов стабільної економічної ситуації в країні.

В Україні в цій галузі зайнята значна частина працездатного населення Донбасу. Тому ця проблема є досить серйозною і повинна вирішуватися на державному рівні.

Україна є енергозалежною державою. Використання вугілля на внутрішньому ринку пов'язане з функціонуванням теплових електростанцій та металургійної галузі, виплавка металу в якій заснована переважно на доменному процесі.

Крім того, перекваліфікація шахтарів для діяльності в інших галузях економіки, як показав світовий досвід, — процес дуже болючий і не завжди успішний.

Тому на найближчу перспективу треба шукати нові технологічні рішення. Це максимальна автоматизація і механізація вуглевидобутку, що може зробити цей процес більш ефективним і безпечним. Одним з нетрадиційних видів отримання ефективних видів енергії є підземна газифікація вугільних пластів. Розробки цього методу проводилися в Росії та Україні (в тому числі в Донбасі), але після розпаду СРСР були припинені. В останні роки пошуки розвитку цього методу (з використанням досвіду розробок вчених СРСР) почалися в США та Китаї. Крім того, в Китаї розроблені методики створення заводів з переробки вугілля на газ метан. Нещодавно між Україною та Китаєм укладені міждержавні договори, за якими передбачається будівництво декількох таких підприємств, що може частково реанімувати вуглевидобувну промисловість.

Багато проблем накопичилось і в металургійній промисловості. Застосування переважно доменних процесів призвело до надзвичайно великого навантаження на навколишнє середовище. Крім того, як уже вказувалося раніше, в зв'язку з появою нових штучних матеріалів зменшився попит на метал на зовнішніх ринках. У цій галузі потрібно застосування новітніх технологій, які дозволяють значно скоротити масштаби шкідливих викидів. З розвитком вітчизняного машинобудування підвищиться попит на метал на внутрішньому ринку, що дозволить частково компенсувати втрати зовнішніх ринків. Диверсифікація зовнішніх ринків за рахунок менш розвинених країн також може сприяти реанімації металургійної промисловості.

Процес реструктуризації старопромислових районів дуже складний і болісний для представників провідних галузей економіки старопромислових вугільно-металургійних районів. Перепідготовка робітників саме цих галузей — найбільш складний процес. Процес реанімації старопромислових районів найбільш успішно проходить у країнах зі стабільною економікою. В менш розвинених країнах ці процеси не завжди успішні. Тотальне закриття вугільних шахт не завжди сприяє поліпшенню економіки країни. До здійснення реанімації таких депресивних регіонів треба підходити зважено, розбивши всі процеси на етапи за підтримки державної влади з детальною оцінкою ефективності використання промислових територій у результаті комплексної реконструкції.

Важливо враховувати при цьому всі фактори, які впливають на оцінку привабливості території для здійснення різних видів реконструкції

промислових територій. Як показав досвід, найбільше на оцінку території впливають зовнішні фактори, а не внутрішні (локальні).

При цьому необхідно оцінювати ефективність комплексної реконструкції, як економічну, так і соціальну й екологічну.

Основну стратегічну мету розвитку для Донецької області можна охарактеризувати як запобігання переходу області з її сучасного стану — надзвичайної кризової ситуації (тобто із застою в економіці, виробництві, соціальній і економічній сферах, тривалого стану депресії), до так званої «зони ризику» (що може призвести до катастрофічних наслідків) і створення (в тому числі і планувальними засобами) передумов для вирішення територіальних конфліктів і проблем.

Основні стратегічні пріоритети планування території області полягають у такому:

1. Вдосконалення використання внутрішнього та геостратегічного потенціалу області на основі поглибленого використання природних ресурсів, диверсифікації виробництва, розвитку малого бізнесу, перепідготовки кадрів, ефективного використання енергоресурсів, зміцнення і раціоналізації структури економічних і соціальних зв'язків з іншими регіонами України та іншими державами.

2. Міжрегіональні проблеми планування території, які полягають у необхідності узгодження програм економічного, територіального, планувального розвитку, узгодженого й ефективного використання суміжних територій.

3. Вдосконалення функціональної структури землекористування шляхом визначення територій за видами та режимами переважного використання з урахуванням рентабельності різного виду економічної діяльності на територіях.

4. Всебічна реабілітація території на основі розробки альтернатив господарської діяльності, використання сучасних технологій виробництва продукції й утилізації відходів, ландшафтної реабілітації порушених територій, підтримання та розвитку екологічного каркасу території.

5. Реструктуризація та інноваційно спрямований розвиток економічної бази на основі виділення пріоритетних видів конкурентоздатних виробництв і товарів з урахуванням потреб внутрішнього та зовнішнього ринку, а також створення індустріальних парків, бізнес-інкубаторів, інноваційних і менеджментських компаній тощо.

6. Визначення проблемних територій, розвиток яких потребує підтримки в першу чергу.

7. Вдосконалення обласної та внутрішньообласних систем розселення.

8. Забезпечення сталого розвитку населених пунктів.

9. Розвиток та територіальна організація оздоровчо-рекреаційної та туристичної системи на базі ефективного використання існуючих ресурсів.

10. Розвиток інженерно-транспортної інфраструктури з включенням у систему транс'європейської магістральної мережі.

Уся Донецька область належить до числа депресивних регіонів з найбільш складною соціально-економічною і містобудівною ситуацією.

Для диференціації територій області прийняті три рівні: 1-й — депресивні критичні; 2-й — депресивні; 3-й — проблемні.

Відповідно до сформованої планувальної ситуації території області і на підставі узагальнюючої моделі планувальної структури розроблені пропозиції щодо територіально-функціональної організації області та режимів економіко-містобудівного використання та розвитку окремих зон, які визначаються терміном «господарсько-економіко-планувальна зона».

Під господарсько-економіко-планувальною зоною розуміється частина території області, що ідентифікується за такими ознаками: історичними рамками господарсько-містобудівного освоєння; ареалом поширення природних ресурсів різного призначення; типологічними характеристиками містобудівної структури; єдиним характером проблематики господарського і містобудівного розвитку.

Пропозиціями передбачено виділення восьми господарсько-економіко-планувальних зон з відповідними режимами містобудівного та економічного розвитку.

I. Центральна агломераційна зона

Основні адміністративно-територіальні одиниці:

райони — Ясинуватський, північно-західна частина Шахтарського, південно-східна частина Артемівського;

міськради — Донецьк, Макіївка, Горлівка, Єнакієве, Дзержинськ, Дебальцеве, Ясинувата, Кіровське, Шахтарськ, Харцизьк, Торез, Сніжне, Авдіївка, Жданівка.

Сучасний стан: високоурбанізована територія з критичним рівнем містобудівного освоєння (старопромисловий район) та економічного стану з відносно розвиненою сферою соціального обслуговування населення.

Перспективний режим використання: зони цілеспрямованого скорочення урбанізаційного тиску на територію і активної реконструкції забудови міст.

II. Північна старопромислова зона

Основні адміністративно-територіальні одиниці:

райони — південно-східна частина Слов'янського, Костянтинівського, серединна частина Артемівського;

міськради — Краматорськ, Слов'янськ, Дружківка, Артемівськ, Костянтинівка.

Сучасний стан: урбанізована територія з високим рівнем виробничо-містобудівного освоєння (старопромисловий район) та забруднення міського середовища.

Перспективний режим використання: зона структурного удосконалення соціально-промислового комплексу.

III. Північна новопромислова зона

Основні адміністративно-територіальні одиниці:

райони — Олександрівський, Добропільський, Красноармійський; міськради — Добропілля, Красноармійськ, Дмитров, Новогродівка.

Сучасний стан: середньоурбанізована територія з відносно збалансованим виробничо-містобудівним освоєнням (новопромисловий район).

Перспективний режим використання: зона стимулювання промислового і містобудівного розвитку.

IV. Південна промислово-аграрна зона

Основні адміністративно-територіальні одиниці:

райони — південно-східна частина Волноваського, північно-західна частина Тельманівського;

міськради — Докучаєвськ.

Сучасний стан: слабоурбанізована територія з переважаючим аграрним виробництвом, важливий напрям зв'язку ядра Донецької агломерації з Азовським морем та портом Маріуполь.

Перспективний режим використання: зона перспективного урбанізаційного розвитку.

V. Західна аграрно-промислова зона

Основні адміністративно-територіальні одиниці:

райони — Великоновосілківський, Мар'їнський, північно-західна частина Волноваського;

міськради — Селидове, Вугледар.

Сучасний стан: слабоурбанізовані території з переважанням агропромислового напрямку та недостатнім рівнем розвитку соціальної сфери.

Перспективний режим використання: зона активізації сільськогосподарського виробництва і переробки продукції.

VI. Східна аграрно-промислова зона

Основні адміністративно-територіальні одиниці:

райони — південно-східна частина Шахтарського, південно-східна частина Старобешівського, Амвросіївського, північно-східна частина Тельманівського.

Сучасний стан: слабоурбанізовані території з переважним агропромисловим напрямком та недостатнім рівнем розвитку соціальної сфери.

Перспективний режим використання: активізація сільськогосподарського виробництва, розвиток переробної промисловості сільськогосподарської продукції, активізація підприємств будматеріалів, видобутку та переробки мінеральної сировини. Формування міжрайонного центру соціально-культурного обслуговування.

VII. Північна рекреаційна зона

Основні адміністративно-територіальні одиниці:

райони — Краснолиманський, північна частина Артемівського, північно-східна частина Слов'янського (заплава річки Сіверський Донець);

міськради — Красний Лиман.

Сучасний стан: середньоурбанізована територія з розвиненим виробничо-містобудівним комплексом, ландшафтною привабливістю, зі значним рекреаційним потенціалом, але недостатньо розвиненою мережею рекреаційних об'єктів та відповідної інфраструктури.

Перспективний режим використання: переважаючий розвиток рекреаційної діяльності.

VIII. Південна промислово-рекреаційна зона

Основні адміністративно-територіальні одиниці:

райони — Першотравневий, Новоазовський;

міськради — Маріуполь.

Сучасний стан: специфічне поєднання потужного виробничо-транспортного комплексу з потенційно багатими рекреаційними ресурсами при слабкому розвитку рекреаційної мережі; забруднення морського шельфу, деструкція берегів.

Перспективний режим використання: техніко-технологічне еколого орієнтоване удосконалення виробничого комплексу, розвиток мережі рекреаційно орієнтованих приморських поселень.

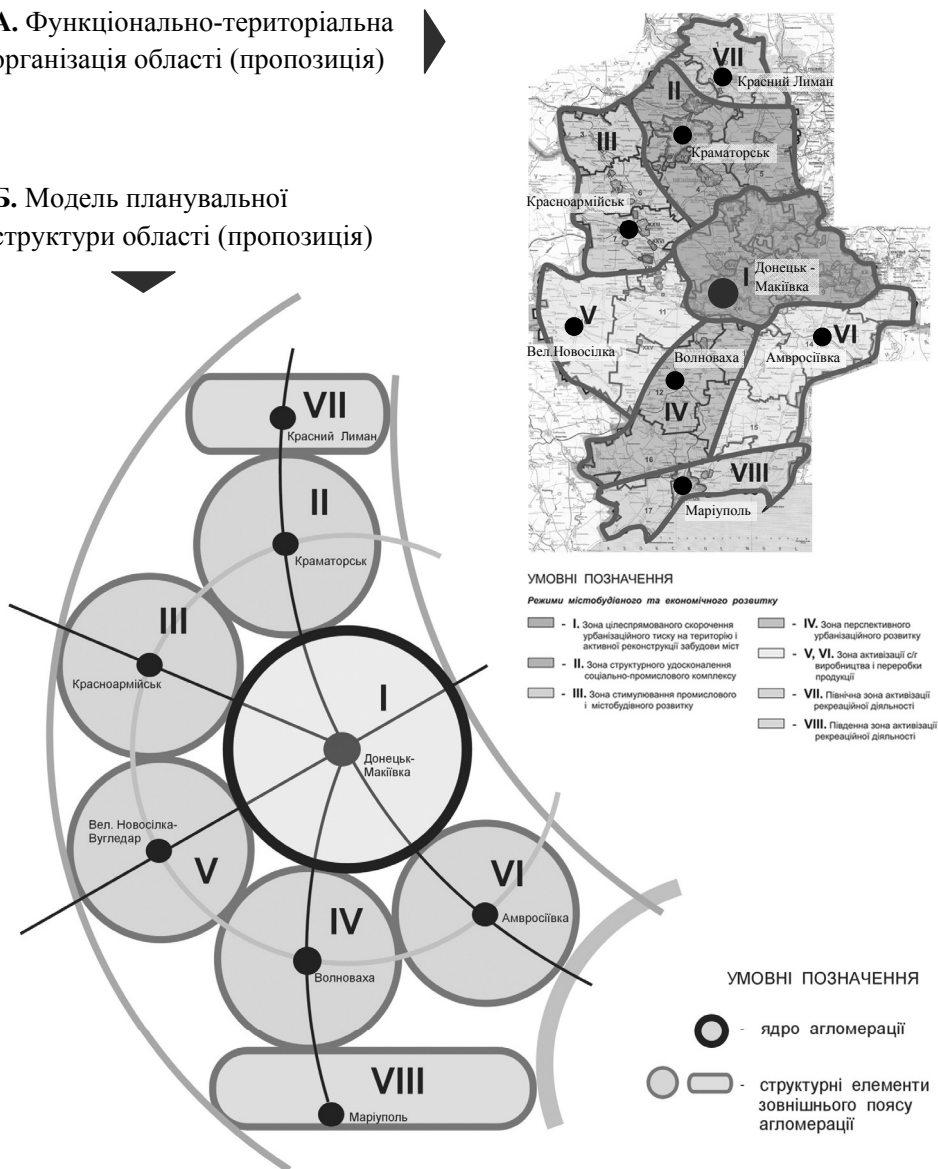
Маючи на увазі майбутнє реформування адміністративно-територіального устрою України з укрупненням адміністративних одиниць (закладене в Генсхемі України), пропонується відповідне укрупнення адміністративних одиниць районного рівня в межах області на базі виді-

лених 8-ми господарсько-економіко-планувальних зон замість існуючих 18-ти адмінрайонів.

На рисунку наведена перспективна модель планувальної структури області (пропозиція).

А. Функціонально-територіальна організація області (пропозиція)

Б. Модель планувальної структури області (пропозиція)

Рис. Пропозиції щодо планувальної організації області

Функціонально-планувальні зони: I – центральна агломераційна; II – північна старопромислова; III – північна новопромислова; IV – південна промислово-аграрна; V – західна аграрно-промислова; VI – східна аграрно-промислова; VII – північна рекреаційна; VIII – південна промислово-рекреаційна

Запропоновані містобудівні режими використання території господарсько-економіко-планувальних зон є визначальними для всіх міських поселень даної зони.

Додержання цих режимів при перспективному розвитку міст розглянуто на прикладі м. Єнакієве, яке є одним із великих промислових центрів Донецької області з розвинутою вугледобувною та металургійною промисловістю (в цих галузях задіяно близько 77% трудових ресурсів міста).

Місто Єнакієве в адміністративному плані є містом обласного підпорядкування; з точки зору існуючої системи розселення, воно є складовою частиною Горлівсько-Єнакіївської агломерації. Місто було засноване у зв'язку з будівництвом металургійного заводу шляхом поєднання ряду селищ, розташованих біля заводу.

Згідно з пропозиціями з перспективної модернізації моделі територіально-функціональної організації Донецької області місто Єнакієве входить до території I господарсько-економіко-планувальної зони (центральної агломераційної зони) з центром в м. Донецьку.

Перспективні режими використання цієї зони полягають у такому: цілеспрямоване скорочення містобудівного тиску на територію, жорстке регулювання містобудівного розвитку. Активна реконструкція забудови, першочергова реструктуризація економіки, екологічна реабілітація території, ефективне використання земельних ресурсів, що вивільняються в результаті реструктуризації виробничих галузей.

Як показав аналіз проблем розвитку міста, основними проблемами є складна екологічна ситуація та безробіття.

Техногенне навантаження на природне середовище значно перевищує нормативні показники навіть у центральній частині міста. Основними забруднювачами є підприємства металургійної та вуглевидобувної промисловості, які в той же час є основними містоутворюючими складовими економіки міста.

У той же час рівень забезпечення населення міста зеленими насадженнями загального користування значно нижчий від нормативних показників, тим більше для міст зі складною екологічною ситуацією. Тому оздоровлення навколишнього середовища та максимальний розвиток системи зелених насаджень є одними з першочергових завдань.

Підвищити показник озеленення можливо частково за рахунок територій, що вивільняються в зв'язку з виносом садибного та іншого одноповерхового житла з території санітарно-захисних зон (СЗЗ), озеленення територій закритих шахт та інших недіючих промислових і комунальних

об'єктів, рекультивациі з подальшим озелененням відвалів металургійних підприємств, максимального озеленення території СЗЗ. Озеленення всіх указаних територій уже саме по собі сприятиме покращенню екологічної ситуації в місті.

У перспективі після застосування нових технологій та скорочення СЗЗ озеленені території закритих промислових об'єктів, териконів та відвалів можуть бути перетворені на зелені насадження загального користування з відповідним благоустроєм.

Терикони закритих шахт можливо використати частково для розвитку зимових видів спорту (для створення гірськолижних та санних трас). На базі однієї з закритих шахт на території міста або міськради можливе створення музею історії вуглевидобування на території Донбасу зі збереженням або відтворенням обладнання, інструментів та інженерної інфраструктури. Такі музеї, створені у вуглевидобувних районах Європи, користуються попитом у туристів.

Достатньо серйозні проблеми і в металургійній галузі (основній містоутворюючій галузі економіки міста), в якій зайнята більша частина працездатного населення міста. Підприємство досить успішно діє і є основою економіки міста. Тому такі радикальні методи, як винос підприємства за межі міста, не можуть бути реально здійснені, в усякому разі в межах розрахункового періоду генплану. Тут потрібні інші методи оздоровлення міського середовища (переважно технологічні).

Будівництво аглофабрики (за європейською технологією), що розраховане на 3 роки, дозволить значно скоротити кількість шкідливих викидів і відповідно скоротити СЗЗ від металургійного заводу. Це безумовно покращить екологічну ситуацію в місті, але навіть в цих зонах залишиться значна кількість житлового фонду, включаючи й багатоквартирний. Необхідно здійснити поетапний винос житла з території СЗЗ, які залишаються, з відповідним будівництвом житла за межами СЗЗ. При цьому необхідно вирішити проблеми подальшого використання багатоквартирного житлового фонду під інші функції, при задовільному технічному стані будівель. При незадовільному стані вигідніше знести будівлі і на їх місці здійснити нове будівництво або використати території під озеленення.

Нове функціональне використання будинків — це, перш за все, обслуговуючі функції, включаючи не тільки традиційні види обслуговування, а й нові — фінансові заклади, бізнес-інкубатори, нотаріальні та менеджерські контори, заклади управління, інформаційні та обчислювальні центри тощо. Ці будівлі можуть бути також використані під деякі

види промисловості (IV–V класів небезпеки) — легка промисловість, точне машинобудування, приладобудування, виробництво сувенірів та інші підприємства малого та середнього бізнесу.

Одним з варіантів використання вивільнених територій та будівель може бути створення індустріальних парків з науково-дослідними та проектними організаціями, лабораторіями та ін.

Для використання вітчизняного металу на внутрішньому ринку необхідно розвивати машинобудування.

Так, на базі Єнакіївського ремонтно-механічного заводу можливе створення нових виробництв.

Зараз в Україні відчувається дефіцит запасних частин для різних видів транспорту. Більшість із них закуповується за кордоном. Створення імпортозамінюючого виробництва запчастин для різних видів транспорту та здійснення послуг з їх ремонту досить актуальне для нашої країни.

Вибір одного або декількох додаткових напрямків розширення палітри виробництва ремонтно-механічного заводу може створити додаткові робочі місця та сприяти розвитку економіки міста.

Для освоєння нових видів діяльності необхідно розвивати мережу навчальних закладів для підготовки як середньої ланки працівників, так і вищої.

Єнакієве має досить розвинену інфраструктуру середніх спеціальних навчальних закладів, а також філію Донбаського державного технічного університету (заочне відділення). Однак для подальшого розвитку міста необхідно розширити палітру підготовки та перепідготовки кадрів.

При ряді існуючих і нових навчальних закладів можлива організація курсів перепідготовки спеціалістів.

Розвиток навчальних закладів та науково-дослідних установ сприятиме залученню та збереженню в місті молоді.

Проходження неподалік від межі міста існуючих та проектних міжнародних транспортних коридорів зумовлює організацію в районі виходу на ці потужні транспортні артерії міських магістралей великих сервісних центрів. До їх складу, крім об'єктів обслуговування транспортних засобів, можуть входити також готельні комплекси, мотелі, кемпінги, торгові центри та інші види обслуговування. Такі центри слугуватимуть джерелом нових робочих місць для жителів міста та поселень міськради.

Зазначені вище принципи завдання характерні і для інших промислових центрів, які потребують розробки власних програм реконструкції соціально-виробничого комплексу міста з урахуванням місцевих містобудівних та промислово-економічних умов.

Список літератури

1. *Про Генеральну схему планування території України* [Електронний ресурс]: Закон України від 7 лютого 2002 р. № 3059-III // Режим доступу до документа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>.

2. *Концепція територіального планування Донецької області*: наук.-техн. звіт. — К., 2002.

3. *Концептуальні пропозиції перспективних напрямків удосконалення господарського комплексу, екологічного стану та планувальної моделі м. Єнакієво в структурі Донецької області*. — К., 2013. — 68 с.

Стаття надійшла до редакції 16 листопада 2013 р.